

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

2-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

F.A.Yuldashev	
Axborotlashgan jamiyat sharoitida yoshlarning ehtiyoj va manfaatlarini gumanizatsiyalash masalalari	218
I.A.Asatulloev	
Alfred adler falsafasida qalb tushunchasining psixoanalitik tahlili	223
D.Sh.Sagdullayeva	
Ijtimoiy - siyosiy modernizatsiya jarayonining tarixiy ildizlari	228
S.S.Sodiqov	
Yoshlarda faol pozitsiyani shakllantirishning milliy-tarixiy asoslari	234
I.A.Hamdammov	
Mirzo Ulug'bek – temuriylar renessansi asoschisi	240
H.X.HAKIMOV	
Развитие социально экономических идей в трудах ученых энциклопедистов Узбекистана в период первого ренессанса	245
Q.H.Boymirzayev	
Abu Abdulloh Rudakiyning hayoti va faoliyat yo'li, uning Musulmon Sharqidagi ijtimoiy-madaniy muhitning shakllanishidagi o'rni	252
B.M.Qandov, N.A.Abduvalieva	
Yangilanayotgan O'zbekistonda aholini ish bilan ta'minlashning ijtimoiy-huquqiy asoslari	256
E.T.Qalqanov	
Vatanparvarlik madaniy hodisa sifatida ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari	261
Sh.X.Tog'ayev	
Yangilanayotgan O'zbekistonda o'zbek xalqi milliy g'ururini shakllantirishning manbalari va vositalari	266
I.A.Ikramov	
Jamiyat ijtimoiy hayotida ijtimoiy xotira va madaniy qadriyatlar strukturasi	272
V.B.Zayniddinova	
Jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy-madaniy texnologiyalar strategiyasi	277
J.M.Miraxmedov	
Milliy o'zlikni anglash kontekstida tarixiy ongning gnoseologik tahlili	281
B.X.Mirzaraximov	
O'zbekiston yangi taraqqiyot bosqichida turizm madaniyati rivojlanishining ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy omillari	285
D.E.Normatova	
Ekzistensializm – hayot falsafasi	293

SIYOSAT

I.A.Raximov	
“Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilining xavfsiz muhitni yaratishdagi o`ziga xos mexanizmlari”	297
M.H.Rustamaliyev	
Jamiyatni barqaror taraqqiyotini ta'minlashda siyosiy boshqaruvga ehtiyojning kuchayishi	302
N.B.Dexkanov	
Siyosiy piar (pr)ning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni	306
M.X.Baratov, R.T.Xakimov, B.T.Akramxodjaev	
Jahon Savdo tashkilotining tuzilishi, funksiyalari va faoliyat doirasi	312
J.K.Yusubov, F.X.Mustafoyeva	
Mamlakatimiz ijtimoiy rivojlanishida jahon davlatlari tajribasidan foydalanish	323
J.K.Yusubov, D.A.Xusanova	
Ahloqan yetuk va fidoiy davlat fuqarolik xizmatchilarini tarbiyalash – mamlakat rivojining muhim omili	327

TARIX

A.Sharafiddinov	
Farg'ona viloyatida yog'-moy sanoatining shakllanishi tarixidan (XIX asr oxiri XX asr boshlari)	331

UO'K: 316.334:338.124

**JAMIYATNI BARQAROR TARAQQIYOTINI TA'MINLASHDA SIYOSIY BOSHQARUVGA
ENTIYOJNING KUCHAYISHI****ПОВЫШЕНИЕ ПОТРЕБНОСТИ В ПОЛИТИЧЕСКОМ УПРАВЛЕНИИ В
ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА****INCREASING NEED FOR POLITICAL GOVERNANCE IN PROVIDING SUSTAINABLE
DEVELOPMENT OF SOCIETY**

Rustamaliyev Mirjalol Hayrullo o'g'li
Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshqaruvlar iyerarxiyasi pillapoyasining eng yuqori va shuning bilan birga kundalik boshqaruvni ham, u yerdagi mas'uliyat yukini ham qamrab oluvchi, aniqrog'i, odamzotni, jamiyatni, hamjamiyatni hayot va faoliyatning ko'p hollarda tasavvur qilish behad murakkab, har biri alohida, biroq o'zaro organzimir bog'liqlik jihati, pog'onasi haqida so'z yuritiladi.

Аннотация

В данной статье рассматривается высшая ступень иерархии управлений, охватывающая как повседневное управление, так и бремя ответственности за него, а точнее представление о человеке, обществе, сообществе в большинстве случаев жизни и деятельности, каждая из которых представляет собой отдельный, но взаимосвязанный аспект, ступень.

Abstract

This article examines the highest level of the hierarchy of management, covering both daily management and the burden of responsibility for it, or rather the idea of a person, society, community in most cases of life and activity, each of which represents a separate but interrelated aspect, a step.

Kalit so'zlar: Antropogen xavf-u xatar, immanent, millenium, boshqaruvlar iyerarxiyasi, korporativ manfaat, globalashuv, gumanitar harakat, Kovid-19 pandemiyasi, politolog.

Ключевые слова: антропогенный риск, пароксизм, имманентный, миллениум, иерархия управления, корпоративный интерес, глобализация, гуманитарное движение, пандемия covid-19, политолог.

Key words: anthropogenic risk, paroxysm, immanent, millennium, management hierarchy, corporate interest, globalization, humanitarian movement, covid-19 pandemic, political scientist.

KIRISH

Insoniyat tarixi shundan guvohlik beradiki, jamiyatdek murakab tizimni boshqarishda davlatdan-da afzal, samarali kuch yo'q va yaqin kelajakda bu borada uning o'rnini egallaydigan, u bilan hatto raqobatga qodir biror bir institut ijtimoiy jarayon maydoniga chiqishi shubhali. Uning voqelik hamda imperativ ekanligini sayyoraning deyarli hamma joylarida ro'y berayotgan xavfli voqea-hodisalar, kutilmagan, inson aqliga ba'zida sig'maydigan tabiiy va antropogen xavfu xatarlar, jumladan, shu lahzalarda ham bartaraf etilmagan koronavirus tufayli yo'qotishlar yaqqol tasdiqlamoqda. An'anaviy tanish ofatlarning oldi olingan bo'lishi asolarida genezisi, oqibatlar anglanmagan, sarhisob qilinmagan yangilari yuzaga qalqib chiqmoqda. Bashariyat, bir tomondan, istiqbolga ishonch, boshqa bir tarafdin, qandaydir tashvish orasida yashamoqda. Darhaqiqat, inson umrguzaronligiga aslida shunday holat immanent va uni to'g'ri qabul qilmoq ham donolik. Shu paytgacha u yoki bu darajada asqotgan jahon tartibotiga sezilarli darz ketishi, "sochilish", parokandalik boshlandi. O'z paytida xitoylik atoqli mutafakkir Kan Yuvey davlatlarni "bosh prinsip"dan chetlashmaslikka bejiz da'vat qilmagan edi. Lekin hozirgi bosqich, tabiiyki, boshqacharoq, uning istiqboli hozircha aniq emas.

Bunday sharoitda aqli rasolar, ijtimoiy-siyosiy mas'ullar va shuningdek, ilmiy jamoatchilik sabablarini, yechim yo'llarini odatdagidan jiddiroq izlashga intiladi. Nega bunday, jarayonlarni tabiiy o'zaniga tushirish yo'lida nimaga asosiy e'tibor qaratmoq lozim, eng samarali amaliyot va

SIYOSAT

nihoyat qanday kuch-instrument uni uddalay oladi, shu va shunga o'xshash muammo-yu savollar ko'paygandan ko'payib qoldi. Taqdir taqozosi, ayniqsa insonning o'zi e'tiborsizligi bois bir xil vaziyatga tushgan dunyoning aksar davlatlari – mutasaddilari, ilmiy jamoatchilik turli-tuman tavsiya-yu loyihalar yaratishmoqda. Ular ham tahsinga sazovor. Xullas, yangi asr, millenium va qolaversa, insoniyatning elita qismi, jamiki murakkabliklar sosiumni, jahon jamjamiyatini boshqarish vayronkor kuchlarga monand (adekvat) emasligi, qolaversa, shunchaki ta'kidlashdan nariga o'tilmayotganida ekanligida, degan muhim xulosaga keldi.

Insoniyat, milliy davlatlar bunday murakkab sharoitda qaysi, qanday ijtimoiy-siyosiy kuch bugun asqotishi mumkin. Bunday qaraganda, muammo bo'yicha jahon hamjamiyatida, xalqlar va millatlar o'rtasida umumiy fikr shakllanib bo'lgan. Xavf-xatarlarning oldi olinib, nisbatan osoyishtaroq yo'lga chiqishdan barcha manfaatdor. Shunchaki bir individdan to xalqaro global birlashmalargacha shunga moiyl. Qolaversa, ularning har birida u yoki bu darajada salohiyat ham, resurslar ham mavjud. Ammo bu kamlik qilayapti. Shunchaki xohish va intilishdan boshqa narsa emas. Misol uchun, nufuzli xalqaro iqtisodiy, harbiy-siyosiy birlashmalarni, hatto jahon hamjamiyati nomidan ish yuritadigan Birlashgan Millatlar Tashkiloti hamda uning sohaviy xalqaro muassasalari. Boz ustiga qudratli xalqaro-mintaqaviy transmilliy biznes hamjamiyatlar va korporatsiyalar. Barcha-barchasi faoliyat yuritishga doir qulaylikni orzu qilishadi. Lekin ularning barchasining harakat maydoni belgilab qo'yilgan, qolaversa, insoniyat, jahon hamjamiyati manfaatlaridan o'zlarining korporativ manfaatlarini va mo'ljallariga baribir ustuvorlik berishadi.

Ma'lum va mashhur I.Veber so'zi bilan ifodalasak, sehr, jodudan xalos bo'lmagan, organizimida azaliy biogenetik qusurlardan qutulmagan odamzotni "yo'lga solish" oson kechmaydi. Sababi, individ odatda onglilik va ongsizlik qurshovida faoliyat yuritadi. Qaysi bir jihatdan kundalik amaliyotni to'qnashuvlar, nomutanosibliklar maydoni, deb hisoblash ham mumkin. Shu bois ham insoniyat qadim zamonlardan qandaydir umumlashtiruvchi institutga ehtiyojmand bo'lgan. Bu yo'lda u adolatli va qattiqqo'l hukmdorga, huquq va mas'uliyatga qaratilgan hujjatlar majmuasiga, qolaversa, axloqiy me'yorlarga, va nihoyat, Yaratganning muruvvati va mukofotiga umid bog'lagan. Jamiyatni qandaydir tartibga tushirishning u yoki bu uslublarini yaratishda davom etgan. Natijada sosiumni boshqarishning har xil shakl va tartiboti (qon-qardoshlik, urug'doshlik, qabiladoshlik, ixtiyoriy kelishuv)larga asos solishgan.

Jamiyat bir joyda qotib turmaydi u rivojlanishda, yangilanishda. Bu esa o'z navbatida boshqaruvning eskirgan qolip va strukturasi barham topishi va yangilari yaratilishini taqozo etadi. Ayrim makonlarda an'anaviy zamonaviy tuzilma-yu uslublar bir muddat parallel ravishda bir-birini to'ldirish holatida bo'lishi mumkin. Bu odatiy hol.

Bunday nisbatan osoyishtalik bugun barham topdi. Bashariyat o'z rivoji maromida murakkablikka, "qizil chiziq"qa keldi. Barcha ijtimoiy ishlanmalar, tartibot ustunlari yaroqsiz, yangilanishga muhtojlik sezmoqda. "Endi dunyoni qayta ta'mirlashning foydasi yo'q. Uning zamiridagi qadriyatlar, intilishlar-u mo'ljallar va manfaatlar, obraz va oriyentirlariy-u maqsadlari va boshqalar faoliyatining tabiiy sikli umrini o'tab bo'ldi, chilparchin holatda botin sari yuzlangan. Uning o'rnida benihoya katta kuchga ega yangi ma'nolar, yangi qadriyatlar quvvati ko'zga tashlanmoqda. Yashashning yangi gorizonti kengaymoqda" [1.27.], – deb metaforik tarzda tavsiflaydi taniqli olim E.Kochetov.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Fikr bir muddat ilgariroq aytilsa-da, Yer kurrasi, insoniyat, jahon hamjamiyatining hozirgi ma'naviy-ruhiy holatini yaxshi ifoda eta olgan. Xalqaro hamjamiyatni tabiiy o'zanga tushirish, ya'ni boshqarishning, ayrim o'ziga yetarli poltiyalar bundan mustasno, yaroqli tizimi joriy etilishi u yoqda tursin, hali yaratilganicha yo'q. Birlashgan Millatlar Tashkiloti maxsus instrumentlaridan to milliy qonuniy me'yorlargaacha individ-/fuqarolar bosh tortishmoqda. Jahon hamjamiyati samara kutgan ko'plab global tendensiyalar-/qurilmalar – globallashuv, gumanitar harakatlar, u yoki bu muhim xalqaro intilishlarga yo'l berish, insoniyatni tashvishga solib turgan ba'zi mintaqaviy inqirozlarning zaiflashuvi, gumanitar ayriboshlashuvlar bugun kutilgan natija bermayotir.

Yuqoridagi "umidbaxsh" xalqaro jarayonlardan ayrimlari ijtimoiy-ma'naviy intilishlar uchun hatto to'siqqa aylanmoqda. Jumladan, globallashuv jarayoni dastlabki bashoratlarga ko'ra, davlatlarni, xalqlarni, umuman olganda yaqinlashtirish, planetar garmoniyaga turtki bo'lmog'i nazarda tutilgan edi. Ammo kutganday bo'lmadi, bashariyatga kutilgan samara keltirmadi. Katta olimlarning tahlili va taxminiga qaraydigan bo'lsak, globallashuv keyingi paytlarda Birinchi, Ikkinchi

va Uchinchi dunyolarning o'zaro yiroqlashish, ijtimoiy-madaniy rivojlanish nuqtayi nazaridan ular o'rtasida "jarlik", ya'ni tengsizlikni kuchaytirdi [2.10.]. Nufuzli xalqaro ilmiy anjumanlarda qayd etilayotganidek, ushbu negativ holat jarayonlarni izdan chiqarib, boshqaruvdan davlatning siqib chiqarilishiga sababchi bo'lmoqda [3.182.].

Muammo tahlili davomida o'z-o'zidan sosiumni boshqaruv, ayniqsa, davlat boshqaruvi, davlat hokimiyati tomonidan boshqarilish nima, uning strukturasi nimalardan iborat, qabilidagi turli savollar yuzaga qalqib chiqadiki, demakki unga u yoki bu darajada aniqlik kiritilishi zarur bo'ladi. Yana boshqa tomoni shundaki, bu amaliyot tadqiqotimiz predmetini kengroq, sodda va tushunarli yoritishga asqotadi, degan fikrdamiz.

Bir qarashda boshqaruv, boshqarilish tushunchasiga kundalik hayotda har doim murojaat qilinadi. Natijada bu murakkab tushunchaning yuzadagi xossalari inobatga olinib, uning jiddiy, shuning bilan birgalikda murakkab ichki mexanizmi, uning strategik maqsadlarga borib taqalishi bilan bog'liq jihatlari tafakkurimizdan yiroqda qolib boraveradi. Misol uchun, "oilani boshqarish", "kundalik yumushlarni boshqarish", "o'z-o'zini boshqarish", u yoki bu ijtimoiy yumushlarni boshqarish, "kichik bir jamoani boshqarish" va boshqalar. Bu unchalik katta salohiyat, intellektni talab etmaydi. Zero, funksional jihatdan ularning ta'sir doirasi, buguni va ertasi aniq. Qolaversa, bajaruvchilar, mas'ullar aniq va ular o'rtasida mavjud ko'rsatma bo'yicha faoliyat yo'nalishi taqsimlanib qo'yilgan. Ularni umumlashtirib "kundalik boshqaruv" tushunchasi bilan ifodalasa bo'ladi.

Ko'rinib turganidek, boshqaruvning bu jihati jarayonning fokusi, quvvati nuqtai nazaridan ijtimoiylikning barcha katta va kichik "maydonlari"ga bevosita ta'sir kuchiga ega imperativ. Agarki biz boshqaruvning bu keng qamrovli yo'nalishini insoniyat bardavomliginng o'rnini almashtirib bo'lmaydigan "o'q tomiri" bilan qiyoslasak mubolag'a bo'lmasa kerak. Bu omil shundayki, usiz sosium ham, davlat va jamiyat ham, qolaversa, insoniyat ham tom ma'noda maqsadsiz bir jonzot. Xullas, so'z davlat tomonidan jamiyatning boshqarilishi, ya'ni davlat boshqaruvi xususida yuritilmoqda. Demak, u qanday mexanizm, u azaliy va abadiymi, ne sababdan bu fundamental muammo bugunga kelib intellektual va siyosiy elita diqqat markazidan joy oldi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Ilmiy manbalarga asoslangan holda, qolaversa, umuman boshqaruvga nisbatan mavjud ta'rifu umumlashmalarni bir-biri bilan taqqoslash orqali ushbu fundamental politologik tushunchalar yoki kategoriyaga oid quyida o'z shaxsiy fikrimizni quyida havola qilsak. Ilmiy jamoatchilik doirasida: "davlat – bu hokimiyat tashkil etilishi va taqsimlanishiga doir turli turli xil institutlar, qoida-yu ko'rsatmalar va amaliy faoliyatlarning ma'lum bir kombinatsiyasi" [4.8.], degan qisqa ta'rif bo'yicha umumiy qandaydir kelishuv mavjud. Davlat, boshqaruv xususida ta'rifu tavsiflar son-sanoqsiz. Tarixchilar o'z fikrini bersa, huquqshunoslar va politologlar ham ulardan qolishmaydi. Har bir ta'rif, yondashuvda fan tarmoqlari metodologiyasi, yo'nalishi, funksiyasi; tadqiqot diskursi va qolaversa, muallifning milliy-madaniy ustuvorligi hamda motivatsiyasi, hatto tadqiqotga buyurtma bergan muassasaning mo'ljallari yaqqol sezilib turadi. Ta'rif va yondashuvlarning turli-tumanligi, ba'zida biri biriga monand emasligi va oxir-oqibat noaniqliklar soni oshib borayotganligining tub sababi, turtkilari aynan shu reallikda, deb bilamiz. Shu boiski, davlatning jamiyat boshqaruviga doir faoliyati, demakki, boshqaruv bo'yicha ham vaziyat shunga monand.

Bizning o'ylashimizga ko'ra, avvalambor davlat muloqotning aynan o'zi va shundan kelib chiqqan. Ya'ni davlat zimmasidagi vazifa – jamiyatni boshqarishi uchun boshqariluvchilar bilan muloqot sari borishi kerak. Bu muloqot shunchaki oddiy umr, vaqtni o'tkazish emas, jamiyat a'zolarini strategik maqsad sari jamul-jam qilish. XVI - XVII asrlar orasida yashagan. J.J.Russo nazdida individlarning yolg'iz yashashi deyarli ilojisizligidan boshqalar bilan yaqinlashishga tabiiy (demak, imperativ) majburligiga borib taqaladi. Bu yerda e'tiborga loyiq bir jihat ko'zga tashlanadi. Shu muloqot ham davlat shakllanishi va ham davlat tomonidan boshqarilishdek ikki muhim ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning bir paytda sinxron boshlanganligini anglash zarur [5.93.]. Dastlabki xulosa shuki, bir tomondan – davlat va boshqa tomondan, ijtimoiy-siyosiy boshqaruv bir-birini immanent taqozo etadi.

O'z-o'zidan stixiy tarzda sosium (jamiyat, davlat, hamjamiyat)ni boshqarish muammosi davlatning zimmasiga tushmoqda. U uchun bundanda mas'uliyatli vazifa (u barcha jabhada mas'ul) bo'lmasa kerak. Ammo davlat tomonidan ijtimoiy-siyosiy boshqarish uchun zarur moddiy-madaniy, ma'naviy shart-sharoit ham bo'lmo'g'i kerak. Zero, hozirgi palada bu borada barcha imkoniyatlar

SIYOSAT

mavjud deb bo'lmaydi va bu yerda, jumladan, davlat hokimiyati e'tiborini talab qiladigan jihatlar ham yo'q emas. Bu narscha infratuzilmadan to fuqarolar ongi va tafakkurigacha bo'lgan makonda ko'zga tashlanadi. Demak, davlat hokimiyati fuqarolar, fuqarolik jamiyati bilan hamkorlikda ish olib borishi kerak ekan. Ilmiy jamoatchilikda muhim bir fikr shakllangan. Gap shu haqdaki, "milliy davlat hududida fuqarolar o'rtasida nechog'lik "nosiyosiy", ya'ni davlat aralashmagan (u yerda ba'zi cheklovlar bo'lishi tabiiy) "bordi-keldi", samarali muloqot, kelishuvlar yo'lga qo'yilgan bo'lsa, shu davlatning kuch-qudrati, boshqaruv salohiyati, bilimi, imkoniyati shuncha keng bo'lar ekan" [6.21.].

XULOSA

Xulosa o'rnida bugungi bosqichda jamiyat boshqaruvida davlatdan-da yuqoriroq, afzalroq institut yo'q ekan. Hozircha bu borada uning o'rinii bosishga qodir biror bir kuch yo'q. Qaysi jamiyatda xavfsizlik xususida nisbatan gap-so'z kam bo'lsa, bilingki, u yerda davlat boshqaruvni o'z qo'lga olishning uddasidan chiqqan bo'ladi. Demakki, milliy davlat o'z salohiyati, resurslari va birinchi galda milliy-madaniy, tarixiy tajriba hamda an'alarini uddaburonlik bilan ishga tushirar ekan, o'sha joyda jamiyatni boshqarish ham namunali bo'ladi. Holbuki, aynan davlat hokimiyati faoliyatida bir necha ming yillik dunyo tajribasi bilan milliy salohiyat uyg'unlashadi, shu orqali uning nufuzi uzoq muddat saqlanib qoladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Кочетов Э. Диалог. – Москва. 2011.
2. Федотова В.Г. Меняющаяся современность: всемирность и социальность // Вопросы философии. – 2020. – №11.
3. Кудина М.В. Ищевков К.А., Ленков И.И. Государственное управление: современные вызовы // Вестник Моск. ун-та. Серия 12. Управление (государство и общество). – 2022. – №1.
4. Каспэ С.И. Центры и иерархии. – М., 2007. – С. 276; Каспэ Святослав. Жизнь, смерть и государство о новых сопряжениях политического и сакрального // Россия в глобальной политике. Том 26.– Январь-февраль 2022. – №1 (113).
5. Руссо Ж. – Ж. о причинах неравенства // Онтология мировой философии. В четырёх томах. – М., 1970.
6. Гришин Л. Генезис государства как сооставная часть процесса перехода от первобытности к цивилизации // Философия. Общество. – 2006. – №2.